

УДК: 3733

DOI 10.33514/1694-7851-2023-2-214-219

Эгембердиева А.Д.

биол. илим. канд., доц.

Б. Осмонов атындагы Жалал-Абад мамлекеттик университети

Кыргызстан, Жалал-Абад ш.

altynai7373@mail.ru

Акимбек кызы А.

магистрант

Б. Осмонов атындагы Жалал-Абад мамлекеттик университети

Кыргызстан, Жалал-Абад ш.

МЕКТЕПТЕ БИЛИМ БЕРҮҮНҮН МАЗМУНУ: ПРОБЛЕМАЛАР ЖАНА ПЕДАГОГИКАЛЫК ИЗИЛДӨӨЛӨР

Аннотация. Билим берүүнүн мазмуну билим берүү процессинин компоненттеринин бири болуп саналат. Макалада мектептеги билим берүүнүн мазмунун структурасы, максаты, учурдагы маселелери, аныктоочу факторлору жана педагогикалык изилдөөлөр берилди. Мектептердеги билим берүүнүн мазмунун өнүктүрүү стратегиясына мониторинг жүргүзүлдү.

Негизги сөздөр: педагогика, педагогиканын өнүгүшү, педагогика илим катары, азыркы билим берүү, билим берүү мекемелери, модернизациялоо.

Эгембердиева А.Д.

канд. биолог. наук, доц.

Жалал-Абадский государственный университет имени Б. Осмонова

Кыргызстан, г. Жалал-Абад

altynai7373@mail.ru

Акимбек кызы А.

магистрант

Жалал-Абадский государственный университет имени Б. Осмонова

Кыргызстан, г. Жалал-Абад

СОДЕРЖАНИЕ ШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ: ПРОБЛЕМЫ И ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Аннотация. Содержание образования является одной из составляющих образовательного процесса. В статье представлен структура содержания школьного образования, цель, текущие проблемы, определяющие факторы и педагогические исследования. Проведен мониторинг стратегии развития содержания образования в школах.

Ключевые слова: педагогика, развитие педагогики, педагогика как наука, современное образование, обще воспитательные учреждения, модернизация.

Egemberdieva A.D.

Candidate of Biological Sciences, Associate Professor

Jalal-Abad State University named after B. Osmonov

Kyrgyzstan, Jalal-Abad c.

altynai7373@mail.ru

Akimbek kyzy A.

Master's Student
Jalal-Abad State University named after B. Osmonov
Kyrgyzstan, Jalal-Abad c.

SCHOOL EDUCATION CONTENT: PROBLEMS AND PEDAGOGICAL RESEARCH

Abstract. The content of education is one of the components of the educational process. The article presents the structure of the content of school education, the purpose, current problems, determining factors and pedagogical research. The monitoring of the strategy for the development of the content of education in schools was carried out.

Keywords: pedagogy, development of pedagogy, pedagogy as a science, modern education, educational institutions, modernization.

Билим берүүнү өнүктүрүүнүн негизги максаттарынын бири - анын сапатын жогорулатуу. Белгилей кетсек, “Билим берүүнүн сапаты” түшүнүгү мамлекеттин идеологиясы, коомдун талаптарына, мезгилге жараша өзгөрөт. Билим берүүдө кандай реформа болбосун анын сапатын жогорулатууга багытталат. Билим берүүнүн сапатын жогорулатуу учурдагы педагогика жана жалпы эле коомдун негизги маселелеринин бири болуп саналат.

XVIII кылымдын аягы – XIX кылымдын башында психологиялык-педагогикалык адабияттарда «формалдуу билим берүү» жана «материалдык билим берүү» терминдери пайда болуп, алардын негизинде кийинчерээк билим берүүнүн мазмуну жаатында эки негизги багыт калыптанган. Эки багыттын жактоочулары билим берүүнүн мазмунуна көңүл бурушкан эмес. Алар өздөрүнүн көз караштарынын тардыгы жана бир жактуулугу үчүн орустун революциячыл демократтары Н.Г. Чернышевский, Н.А. Добролюбов, К.Д. Ушинский тарабынан терең сынга дуушар болгон. Демек, К.Д. Ушинский акыл-эстин формалдуу өнүгүүсү мурда түшүнүлгөн формада жок элес, акыл чыныгы реалдуу билимде гана өнүгөт деп жазган [6, с. 4].

Ар бир илим өзүнүн мазмунуна жараша адамды өнүктүрөт жана дал ушул мазмун менен өнүгөт.

Мындан тышкары соңку мезгилде «Инсанга багыттап окутуунун» талабына ылайык билим берүүнүн мазмунун аныктоодо ар бир окуучунун субъекттик таанып-билүүчүлүк тажрыйбасын да, окуучу эмнеге көбүрөөк кызыга тургандыгын да жана окуу материалын үйрөнүүнүн өзүнө ылайыктуу ыкмаларын окуучу өз демилгеси менен тандап алууга мүмкүнчүлүк түзүү да сөзсүз эске алынышы зарыл экендиги белгиленип отурат.

Билим келечектеги жашоодо пайдалуу болушу керек. Ошол эле учурда билимге анын адамдын турмуштук практикасы үчүн түздөн-түз пайдалуулугу жагынан гана мамиле жасоого болбойт. Ошентип, байыркы тарых бүтүндөй адамзат коомунун тарыхый өнүгүшүнүн жүрүшүн тактоого жардам берет, бирок адамдардын азыркы практикалык ишмердүүлүгүнө колдонууга болбойт [7, с. 3].

Билим берүү - инсандын билим берүү жана тарбиялоо процессиндеги өнүгүү процесси жана натыйжасы.

Билим берүүнүн мазмуну билим берүү процессинин компоненттеринин бири болуп саналат. Билим берүүнүн мазмуну окуучулардын окуу процессинде өздөштүрүүлөрү зарыл болгон илимий билимдердин, практикалык көндүмдөрдүн, ошондой эле философиялык жана моралдык-эстетикалык идеялардын системасы [1, с. 336].

Билим берүүнүн мазмуну адамзат тарабынан жыйналган коомдук тажрыйбанын бардык элементтерин камтыйт. Ошол эле учурда билим берүүнүн мазмуну окуу процессинин компоненттеринин бири катары каралат [3, с. 125].

В.С.Леднев билим берүүнүн структуралык компоненттеринин жыйындысына жана алардын өз ара байланышына таасир этүүчү факторлорду бөлүп көрсөткөн. Жалпы билим берүүнүн мазмунунун структурасы төмөнкүлөр менен аныкталат:

- глобалдык деңгээлдеги факторлор, алардын негизинде билим берүү негизги тармактарга жана кийинки баскычтарга бөлүнөт;

- жалпы, политехникалык жана атайын билим берүүнүн мазмунунун структурасын аныктоочу факторлор, алардын теориялык жана практикалык бөлүктөргө градацияланышын эске алуу менен;

- жалпы мектепте билим берүүнүн мазмунунун факторлору;

- атайын окуу жайларында - кесиптик окуу жайларда, орто жана жогорку атайын окуу жайларында билим берүүнүн мазмунунун факторлору;

- жеке окутуу курстарынын, практиканын айрым түрлөрүнүн жана окуу долбоорлорунун мазмунун аныктоочу факторлор [5, с. 264].

Коомдук тажрыйбаны талдоонун негизинде И.Я. Лернер жана М.Н. Скаткин билим берүүнүн мазмунунун элементтеринин 4 түрүн ажыратышат.

1. Жаратылыш, коом, ой жүгүртүү, техника, иш-аракеттердин жөнүндө билимдердин системасы, алардын өздөштүрүлүшү окуучулардын аң-сезиминде дүйнөнүн табигый-илимий билимин калыптандырууну камсыздайт, таанып-билүү жана билимге туура методологиялык мамиле жасоо.

2. Көндүмдөрдүн жана көндүмдөрдүн системасы, б.а. коомго белгилүү болгон интеллектуалдык да, практикалык да мүнөздөгү иш-аракеттердин ыкмаларын ишке ашырууда алынган тажрыйба.

3. Жаңы проблемалардын чечимдерин издөөгө, чындыкты чыгармачылык менен өзгөртүүгө даяр болууну камсыз кылууга багытталган чыгармачылык ишмердүүлүк тажрыйбасы.

4. Дүйнөгө, бири-бирине болгон эмоционалдык-эрктүү мамиленин тажрыйбасы жана нормалары, алар билим жана көндүмдөр менен бирге адамдын ишенимдерин жана идеалдарын, баалуулуктар системасын, руханий чөйрөсүн калыптандыруу үчүн шарттарды түзөт.

Бүгүнкү күндө педагогикалык теориянын негизги маселелеринин бири болуп билим берүүнү модернизациялоонун багытын жана мүнөзүн аныктай турган стратегиялык жолдун туура тандалып алынышы жана аны ишке ашыруунун алгылыктуу илимий-педагогикалык ыкмаларынын иштелип чыгышы эсептелет [4, с. 42].

Кыргызстандын жалпы толук орто билим берүүсү төмөнкүдөй баскычтардан турат:

Башталгыч кластар (1-4 класстар), билим берүүнүн алгачкы баскычы;

Негизги орто билим-5 жылга созулган негизги орто билим берүүнүн экинчи баскычы, орто билим берүү мектептеринде 5–9-класстарды камтыйт;

Толук орто билим берүү баскычы, жогорку мектептерге жол ачат, эки жыл аралыгында орто билим берүү мектептеринде, кесиптик орто билим берүү мектептеринде, гимназияларда, лицейлерде (10–11-окутуу жылдары) ишке ашырылат.

Толук орто билим алуу мөөнөтү 11 жыл.

Башталгыч мектепке 6–7 жаш курагындагы балдар алынат. Тогуз жылдык негизги билим алуу милдеттүү болуп саналат. Толук орто билим алуунун жыйынтыктоочу баскычы баардык мамлекеттик, менчик мектептерде, лицейлерде, гимназияларда жүргүзүлөт. Акыркы этапта кесиптик мектептерде ар кайсы предметтерди тереңдетип окууга мүмкүнчүлүк бар. Окуусун ийгиликтүү аяктаган бүтүрүүчүлөр, мамлекеттик үлгүдөгү толук орто билимге ээ экендиги тууралуу документ – орто билим тууралуу Аттестат алышат.

Орто билимдин экинчи баскычына орто билим берүү базасында билим берген кесиптик лицейлердин, техникумдардын жана колледждердин 4-жылдык окутуу программалары туура

келет. Аталган программанын бүтүрүүчүлөрү кесиптик билимге ээ болуу менен биргеликте толук орто билимге ээ болушат.

Кыргыз Республикасы өзүнчө ачык өлкө болуп социо-маданияттын өнүгүү абалына өтүшү конкуренция шартындагы инсандык өнүгүүгө жараша билим берүүнүн методологиялык негизин карап чыгуу талабын койду. Ал глобалдашуунун тенденциясына кирүүгө алып келип, билим берүүгө компетенттик мамиле кылууну шарттап, инсандык өнүгүүнү гумандуулук парадигмасынын нугунда алып барууну талап кылды.

Тарбияны инсанды өнүктүрүүнүн жана калыптандыруунун маанилүү каражаты катары ийгиликтүү ишке ашыруу үчүн мектеп окуучуларына эмнелерди үйрөтүү керек, алар тарбиялык иш процессинде эмнени өздөштүрүү керек экендигин жакшы түшүнүү зарыл. Бирок, жогоруда белгиленгендей, окутуу инсанды тарбиялоого багытталгандыктан жана аны менен байланышта болгондуктан, албетте, мындай учурда билим берүүнүн мазмуну жөнүндө сөз кылуу керек.

Ар бир окуу предметинин актуалдуу материалы инсанга чоң калыптандыруучу таасирин тийгизген идеялык жана моралдык-эстетикалык идеяларды, корутундуларды камтыйт. Албетте, бул идеялар жана корутундулар билим берүүнүн мазмунунун маанилүү бөлүгү болуп саналат.

Демек, жалпысынан алганда билим берүүнүн мазмуну деп окуучулардын окуу процессинде өздөштүрүшү зарыл болгон илимий билимдердин, практикалык көндүмдөрдүн, ошондой эле дүйнө таанымдын жана моралдык-эстетикалык идеялардын системасы деп түшүнүү керек.

Билим берүүнүн мазмунун аныктоо оңой иш эмес, анткени бул бир караганда эле сезилиши мүмкүн. Аны чечүүдө билим берүүнүн сапатына терс таасирин тийгизген көптөгөн каталар кетирилгенин жана кетирилип жатканын педагогиканын тарыхы көрсөтүп турат. Же билим берүүнүн мазмуну илимдин азыркы абалынан артта калды, же ашыкча жүк болуп чыкты, же инсанды өнүктүрүү жана калыптандыруу фактору катары билим берүүнүн мүнөзүн бурмалады. Мына ошондуктан педагогикада билим берүүнүн мазмунун аныктоого тийиш болгон ошол алгачкы теориялык идеяларды иштеп чыгуу чоң орунду ээлеген жана ээлеп турат.

Өндүрүштүн өнүгүшүнө байланыштуу жаштардын жалпы илимий-техникалык жана кесиптик даярдыгына карата талаптардын деңгээли акырындык менен жогорулап, азыркы учурда дүйнөнүн дээрлик бардык өлкөлөрүндө мектептин мазмунун жакшыртуунун жолдорун издөө жүрүп жатат. Билим берүү жана аны модернизациялоо улантылууда.

Модернизациялоо зарылчылыгы ушул талаптарга туура келет.

Модернизация – учурдун жана курчап турган чөйрөнүн чакырыгына, талабына адекваттуу болгон максат, мазмун, форманын стратегиясын жана тактикасын кайра түзүү болуп саналат. Азыркы учурдагы тенденциялык (глобалдаштыруу, гумандаштыруу, оптималдаштыруу, интеграциялоо ж.б.) процесстер жана андан келип чыккан коомдогу карама-каршылыктар билим берүүнү маданияттык жана баалуулук мамиленин негизинде жаңылоону шарттайт.

Учурдун талабына жараша билим берүүнүн мазмуну Эл аралык жалпы тенденциялык процесстердин төмөнкүдөй алкагында өнүгө алат:

- бардык адам баласынын маданияттуулук жана адистик квалификациясына талаптардын жогорулагандыгы;

- ошондой эле билимдүүлүк жана интеллект улуттук байлыктын катарына киргендиги жана ал коомдогу эң жогорку баалуулук катары кабыл алынгандыгы.

Жогоруда көрсөтүлгөн тенденциялык процесстер жана ага жараша инсандык өнүгүүгө коюлган талаптар менен билим берүүдөгү белгиленген жагдайлардын ортосунда төмөнкүдөй карама-каршылыктар келип чыкты:

- учурдагы жалпы билим берүүнүн мазмуну менен социалдык-экономикалык шарттагы адистерди даярдап чыгаруунун талаптарынын дал келбей калышы;
- билим берүү чөйрөсү менен окуучулардын кызыгууларынын ортосундагы көп түрдүүлүктөрдүн улам жогорулап жатышы;
- практикалык багыттарга ориентация алуу зарылдыгынын күн санап жогорулашы жана окуу программаларынын мүмкүнчүлүгүнүн чектелгендиги;
- коомдун өнүгүү темпи жана билим берүүдөгү маселелердин кечендеп чечилип жатышы ж.у.с. [2, с. 359].

Мектепте билим берүүнүн мазмунуна коомдук өндүрүштүн талабы өтө чоң таасир тийгизет. Ошондой эле ага өлкөдөгү илимдин өсүү деңгээли да, өкмөттүн же үстөмдүк кылуучу таптын жүргүзгөн саясаты да өз таасирлерин тийгизет. Анын мазмуну коомдук өндүрүштүн талабына дайыма көз каранды болуп кала берет. Анкени коомдун жашап туруусу жана өнүгүүсү үчүн материалдык жана рухий байлыктарды тынымсыз өндүрүп туруу зарыл.

Өлкөнүн эгемендүүлүккө жетишүүсү, демократия жана гумандуулук принциптерине ыктоосу билим берүүнүн мазмунун ага шайкеш келтирүү талабын шарттады. Ушуга байланыштуу билим берүүнүн мамлекеттик концепциялары, стандарттары иштелип чыкты. Мында негизги көңүл билимдин мурдагы мазмунун түп тамырынан бери өзгөртүүгө же таанууга эмес, аны учурдун талабына шайкеш келгендей жаңылоого бурулду. Бирок мектептер үчүн вариативдүү окуу планын жана программаларын иштеп чыгып, ишке кийирүү жаатында жасай турган иштер али алдыда.

Жалпы билим берүү стандарттарын жана программаларын, окутуунун методдору жана баа берүү ж. б. механизмдер негизинде компетенттик жаңылоо керек.

Маалыматтык-коммуникативдик компетенттүүлүктү реалдуу билим берүүдө техникалык билим менен билгичтикти эффективдүү пайдалануунун максаттуу багыты катары каралат.

Өлкөбүздө билим берүүнүн бүгүнкү, эртеңки күнүн гана эмес, узак мөөнөттүү келечегин ойлоп, ошого жараша иш алып баруу керек. Келечекте кандай билим, билгичтиктерге, көндүмдөргө, компетенттүүлүктөргө муктаж болууну эч ким изилдеп, аныктаган жок.

Мамлекетибиздин өнүгүү стратегиясы өзгөрө баштагандыгына байланыштуу саясий, экономикалык-социалдык маселелер жаңы технологиялардын, метод-ыкмалардын, мамилелердин негизинде жаңы нукка бурулушу жана өнүгүү жолуна түшүүгө тийиш.

Ал эми бул процесс алгач ар бир инсандын аң-сезиминин деңгээлине жана ошол жаңылануу мезгилиндеги жалпы коомдун өнүгүү процессинин жүрүшүнө байланыштуу жана мыйзам ченемдүү. Андыктан жаңы багытка карата адамдардын түшүнүктөрү, дүйнөгө болгон илимий көз караштары да бурулуп, өзгөрүшү табигый зарылдык. Себеби, коомдогу экономикалык, саясий, социалдык маселелерди жана мамлекеттин өнүгүүсүнүн жаңы стратегиялык программасын түзүү үчүн биринчи кезекте билим берүүнү башкарууга приоритет берилип, андан соң ошол илимий билимдин жана илимий көз караштын негизинде билим берүүнү колго алыш мезгил талабы. Анткени билим-бул өнүгүүнүн багытын көрсөтүүчү компас жана анын жалгыз гана кыймылдаткыч күчү. Ошондуктан коомдогу мындай өзгөрүш өзгөчө жаштардын дүйнөгө болгон көз караштарын жаңы заманга карата жаңы нукка буруу менен, аларды илимий билим менен куралдандырып мамлекеттин өнүгүүсүн айкын системага салуу милдети турат.

Азыркы мектеп окуу, таанып – билүү жараянындагы эң биринчи милдети карым-катнаш мамилени калыптандыруу, адамдын акыл жагынан тынымсыз өсүүсүнүн негизги шарты болуп эсептелет. Анткени, окутуу жараянындагы мугалим менен окуучулардын жан дүйнөлөрүнүн карым-катнаш мамилелери бири-бирин кемсинтпеген тең, бири-бирин кошомат кылбаган ак ниет, бири-биринин адамдык беделин аздектеген айкөлдүк мамиле. Мындай мамиле окуучулардын көңүлүн көтөрүп сезимин эргитет. Адамдагы сезимдин

эргиген эркиндиги акылдын өзү кам көрүүсүнө өбөлгө түзөрү жалпыга маалим психологиялык мыйзам ченемдүүлүк. Азыркы ар кандай элек предметтин окуу программасынын мазмуну мугалим менен окуучулардын жан дүйнөлөрүнүн жогоруда айтылгандай мүнөздөгү карым-катнаш мамилелерин камсыз кылууга жөндөмсүз болуп олтурат. Орто мектепте билим берүүнүн мазмуну дидактиканын өтө көңүл аз бөлүнүп, али тийиштүү деңгээлде иштелип чыга элек бир бөлүмү. Бул дагы өзүнчө көп күч жумшоону талап кылат. Бул жөнүндө ачык пикирлер, баалуу сунуштар басма сөз беттеринде, элге билим берүү кызматкерлеринин жыйындарында көп эле айтылып жүрөт. Аларды турмушка ашыруу үчүн машакаттуу ой толгоолордун жемиштүү тыянагы зарыл.

Биздин мектептеги билим берүүнүн мазмуну илим менен техниканын азыркы деңгээлинде туура келгидей жана эркин коомдо бакубат турмуш өтөөгө компетенттүү адамды тарбиялоонун максаты жана милдеттерине толук жооп бергидей болууга тийиш.

Жыйынтыктоо:

1. Мектептердеги билим берүүнүн мазмунун өнүктүрүү стратегиясына мониторинг жүргүзүү.
2. Мектептеги билим берүүнүн мазмуну татаал жана көп түрдүү практикалык мааниси бар жана түрдүү проблемалар жөнүндө түшүнүк бере тургандай тартипте түзүлүшү керек.
3. Мүмкүнчүлүккө жараша билим берүү максаттарын бөлүштүрүү жана байланыштыруу зарыл.
4. Тиешелүү бөлүмдөрдү жана түшүнүктөрдү өздөштүрүүнүн зарыл деңгээлдерин аныктоо.
5. Билим берүүнүн максаттарын иш жүзүндө ишке ашырууга үзгүлтүксүз мониторинг жүргүзүү.

Колдонулган адабияттар:

1. Беспалько В.П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения. – М., 1995. – 336 с.
2. Бордовский Г.А., Нестеров А.А., Тряпицин С.Ю. Управление качеством образовательного процесса: Монография. – СПб.: Изд.-во РПГУ им. А.И. Герцена, 2001. – 359 с.
3. Гличев А.В. Основы управления качеством продукции. – М., 1998.
4. Редлих С.М. Педагогические основы социально-профессиональной адаптации учителя. Автореф. дис. ... док-ра пед. наук. – М., 1999. – 42 с.
5. Симонов В.П. Педагогический менеджмент. – М., 2009. – 264 с.
6. Тиунова Е.В. Содержание образования, преподаватель ГБПОУ СО ССПК, аспирант ФГБОУ ВО. – Самара: Самарский гос. соц.-педагог. ун.-тет, 2020. – 4 с.
7. Редлих С.М. Содержание образования как параметр его качества. – М., 2021.

Рецензент: филол. илим. канд., проф. Пайзуллаева К.У.